

İLKELLERE AİT ANLATILARDA RÜYA MOTİFİ

Muhammet KUZUBAŞ*

ÖZET

İnsanoğlu, tarih boyunca rüyayı ve rüyanın mahiyetini merak etmiş; onu yorumlamaya ve anlamaya çalışmıştır. İnsanların bu merakı, edebî ürünlere de sirayet etmiştir. Bu çalışmada eski toplumlardaki rüya anlayışının edebî eselere nasıl yansıdığı incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: rüya, edebî eserler, mitoloji

A DREAM MOTIF OF TALES BELONG TO PRIMITIVE SOCIETY

ABSTRACT

Man have been curious about dream and its content in the historical period. This curiosity has been spreading to literary works. In this study, it is investigated which reflected literary works of dream understanding in old community.

Keywords: dream, literary works, mythology.

Rüya; Arapça “re’y: görme, görüş” mastarından türemiş bir kelimedir. Sözlükte “düş” (Develioğlu 1997: 902); “uyku sırasında görülen şey”(Doğan 1987: 944) gibi anlamlara gelir. Genel olarak rüya; insanın, uyku sırasında zihninde canlanan hayallerdir. Eskiler rüyayı ikiye ayırırlardı: Birincisi rü’yâ-yı kâzibe (gerçekleşmeyen yalancı rüya); ikincisi ise rü’yâ-yı sâdık (gerçekleşen rüya).

İnsanlık tarihi boyunca bütün dünyada pek çok bilinmeyen anahtarı, insanın ve geleceğinin habercisi olarak zaman zaman korkulan, zaman zaman hayranlık duyulan rüyalar, edebî eserlerin pek çoğuna konu olmuş, bu eserlere farklı akisler meydana getirmiştir. (Günay 1992: 88). Çalışmamızda bu düşüncelerden yola çıkarak, geçmiş dönemlerde yaşamış toplumlara ait edebî ürünlerde gördüğümüz rüya motifi üzerinde durmak istiyoruz. İlkçağlarda yaşayan milletlerle ilgili olarak elimizde bulunan önemli edebî kaynaklar mitolojik anlatılardır. Mitolojiler dışında ilkçağlarda yaşamış milletlere ait olan, ancak bütünüyle mitolojik bir metin olarak kabul edilmemesine rağmen, içerisinde pek çok mitolojik unsur ihtiva eden anlatılar da hareket noktamız olacaktır.

Mitolojik metinler genel bir ifadeyle, “en eski zamanda, ‘başlangıçtaki’ masallara özgü zamanda olup bitmiş olayları

* OMÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü; muhammetkuzubas@hotmail.com

anlatır."(Eliade 1993: 13). Her ne kadar tarihi gerçekliği tartışılırsa da bizim gayemiz böyle bir tartışmada bulunmak değil, bu anlatıların edebi değerleri üzerinde durmaktır.

Bu çalışmayı hazırlarken ilkçağ toplumlarına ait pek çok anlatıyı inceledik. İnceleme sırasında olay kişilerinin gördüğü birçok rüya ile karşılaştık. Ancak anlatılarda karşımıza çıkan her rüya konumuzla doğrudan ilişkili değildir. Konumuzla ilgili olmayan rüyalar bizim de ilgi alanımız dışında kaldı. Bunun yanında konumuzla ilgili olan her rüyayı buraya almanın da (makalenin sınırlarını göze aldığımızda) zevaitten sayılacağını düşündük. Bu nedenle, bütün örnekleri yazının içine koymaktansa, konuyu en açık bir biçimde ortaya koyacağını düşündüğümüz rüyaları tercih ettik.

Yazımızın konusu rüyaların motif niteliği taşıyıp taşınamamasıyla ilgili olduğu için "Her rüya motif midir?" sorusu üzerinde kısaca durmak istiyoruz.

Metinlerde geçen her rüya elbette motif özelliği taşımaz. Bir rüyanın motif sayılabilmesi için, olaylarda aktif bir rol oynaması, daha açık bir deyişle olayların akışını değiştirici, fonksiyonel bir özelliğinin bulunması gerekmektedir. Bu nedenle de metinde olayların başlangıcına, gelişimine veya sonuçlanmasına, kısacası olay örgüsüne etki eden, metinde belirli bir işlevselliğe sahip olan rüyalar ancak motif sayılabilir.

Bu kısa açıklamadan sonra konuyla ilgili olarak tespit ettiğimiz örneklerle ve değerlendirmelere geçmek istiyoruz.

Türklere Ait Anlatılar:

Türk mitolojisinde rüya motifinin çok önemli bir yeri vardır. Aslına bakıldığında rüyaya, Türk edebiyatında, İslamiyet'ten önce ve İslamiyet'ten sonra çok büyük değer verilmiştir. Türk edebiyatının genel seyrine dikkat edildiğinde efsanelerde, menkıbelerde, destanlarda, halk hikayelerinde, aşıklık geleneğinde vb. pek çok alanda rüya çok önemli bir yere sahiptir.

Konuyla ilgili olarak vereceğimiz ilk örnek, ilk edebi örneklerimizden birisi olan Oğuz Kağan Destanı'ndandır. Oğuz Kağan Destanı'nda, Oğuz Kağan'ın veziri Uluğ Türk, rüyasında: "Altın bir yayın gün doğusundan gün batısına; üç gümüş okun ise kuzeye doğru gittiğini" görür. Bu rüyasını Oğuz Kağan'a anlatırken de "Gök Tanrı düşümde verdiğimi hakikate çıkarırsın! Tanrım bütün yer yüzünü senin nesline bağışlasın" (Sepetçioğlu 1995: 45) diye dua eder.

Oğuz Kağan, Uluğ Türk'ün rüyasını ve yorumunu çok beğenmiştir. Onun öğütleri üzerine oğullarını çağırarak gönlünün av istediğini söyler. Gün, Ay ve Yıldız'ı gün doğusuna; Gök, Dağ ve Deniz'i de gün batısına gönderir. Gün, Ay ve Yıldız, bu yolculukta pek çok av avladıktan sonra buldukları altın bir yayı babalarına getirirler. Oğuz Kağan çok sevinir ve yayı üç bölerek onların da yay gibi olmalarını, okları göklere atmalarını öğütler. Diğer yandan Gök, Dağ ve Deniz de yine pek çok av avladıktan sonra yolda üç gümüş ok bulurlar. Buldukları bu okları tıpkı diğer kardeşleri gibi babalarına verirler. Oğuz Kağan, okları üç bölüp küçük oğullarına verirken, yayın oku atacağını ve onların da oklar gibi olmaları gerektiğini söyler (Sepetçioğlu 1995: 45-46). Aslında anlatıda geçen bu rüya ve yorumunun sembolik bir mahiyeti vardır. Burada kastedilen şey Oğuz Kağan'ın devletinin büyük bir devlet olacağıdır.

Büyük bir imparatorluk kurulurken, devletin kuruluş felsefesini böyle bir rüyaya dayandırma ve böylece manevi bir güç kazanma Türk devletlerinde bir gelenek halindedir (Ögel 1989: 23). *(Bu gelenek Türkler Müslüman olduktan sonra da devam etmiştir. Bu konuda Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Bey'in gördüğü herkesin malumudur.)*

Oğuz Kağan Destanı'nda Uluğ Türk'ün gördüğü bu rüya, Oğuz Kağan'ın devletinin doğudan batıya; güneyden kuzeye kadar büyük bir bölgeye hakim olacağına dair, ilahi kaynaklar tarafından bildirilen bir müjde niteliğindedir. Bir başka bakış açısıyla bu rüya, Oğuz Kağan'ın daha kağanlığının başlangıç yıllarında beylerini ve halkını topladığı toyda dile getirdiği:

Daha deniz, daha müren

Güneş bayrak, gök kurıkan (Ergin 1970: 5)

sözünün tecellisi konumundadır. Bilge bir kişi olan Uluğ Türk'ün gördüğü rüyayı Oğuz Kağan'a anlatmasından sonra, Oğuz Kağan, yönetim stratejisini rüyada işaret edildiği şekilde belirler; oğullarından üçünü gün doğusuna, üçünü de gün batısına gönderir. Oğuz Kağan'ın oğullarının gittikleri yerlerde rahatlıkla avlanmaları da onları bu ülkeleri fethetmeleri biçiminde de yorumlanabilir.

Rüya motifi ile ilgili olarak vereceğimiz ikinci örnek, Göç Destanı'nda yer almaktadır. Destanda Uygur hakanı Buğu Han, yedi yıl altı ay yirmi iki gece sürekli rüyasında bir peri kızı görür. Peri kızı her gece ona dünyanın efendisi olacağını söyler. Han uyanınca ordusunu toplar kardeşlerini çeşitli ülkelere seferler yapmak üzere ordunun başına geçirir. Kardeşleri dört bir yana seferler yaparlar ve Orhun vadisini ganimetlerle doldururlar.

Bir müddet sonra Buğu Han bir rüya daha görür. Bu kez rüyasında beyazlara bürünmüş, başında beyaz şerit, elinde Yada taşı olan bir kişi Buğu Han'a bu Yada taşını alması ve saklaması halinde dünyanın dört bir yanındaki milletleri buyruğu altına alabileceğini söyler. Aynı rüyayı Buğu Han'ın veziri de görmüştür. Bunun üzerine Buğu Han ordusunu toplayarak yeni seferler düzenlemiş, pek çok ülke fethetmiş ve bütün milletleri buyruğu altına almıştır (Sepetçioğlu 1995. 133-134).

Göç Destanı'nda anlatılan bu hadiselerdeki Buğu Han'ın gördüğü her iki rüyanın da gelecekte haber verme niteliğinde rüyalar olduğu görülmektedir. Tıpkı Oğuz Kağan Destanı'nda olduğu gibi burada devletin büyüyüp gelişmesinde en önemli dayanak noktası kendisine gösterilen rüyalar olarak kabul edilir. Hakan, rüya yorumlarından güç alarak ülkesinin sınırlarını genişletir ve yeryüzünün hakimi olur.

Yunanlılara Ait Anlatılar:

Dünyanın en köklü mitolojilerinden birisi olan Yunan mitolojisinde de rüyanın önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Rüya, Yunan mitolojisinde kutsal bir güç hüviyetindedir. Mitolojideki anlatıma bakıldığında bir tanrıça olduğu söylenebilir.

Homeros'un İlyada'sının en önemli kahramanlarından birisi Akhilleus'tur. Akhilleus, Yunanlıların Troia halkına karşı yaptıkları savaşlarda mücadele eden kahraman bir askerdir. Annesi tanrıça Thetis'tir. Akhilleus, Yunan kuvvetlerinin komutanı Agamemnon'un kendisine yaptığı bir haksızlıktan dolayı üzüntüye kapılır ve sahilde, kumların üzerinde uzanarak dalgaları seyretmeye başlamıştır. Artık Yunanlıların hiçbir savaşına katılmamayı düşünmektedir.

Oğlunun üzgün ve perişan halini gören Thetis, birden bire dalgaların arasından çıkar ve oğlunu okşamaya başlar. Akhilleus, annesinin Zeus'a giderek Troia halkını korumasını dilemesini söyler. Çünkü Yunanlılar bozguna uğrayınca, başkomutan (Agamemnon) çaresiz kalacak, küçük gördüğü ve kalbini kırdığı kimseye (Akhilleus'a) boyun eğecek; Akhilleus'un da incinen gururu kurtulmuş olacaktır.

Thetis, hiç vakit kaybetmeden Olympos'a doğru yükselir ve Zeus'un yanına gelir, oğlunun arzusunu iletir. Baş tanrı Zeus, Akhilleus'un bu arzusunun yerine getirileceğine dair söz verir. Hemen Agamemnon'a cazip bir rüya gönderir. Agamemnon rüyasında çok akıllı ve bilgin bir insan olarak kabul edilen Nestor'u görür. Nestor, ona, gerçek bir kahramanın bütün gece uyuyarak bedenini gevşetemeyeceğini hatırlatır ve Yunan ordusunu toplayarak

Troia halkının üzerine yürümesini ister. Hemen savaşa başlaması durumunda tanrıların yardım edeceklerini; bu sayede de Troia'nın kuvvetli surlarının yıkılacağını söyler.

Agamemnon, bu müjdeli haber üzerine ordusunu toplayarak Troia'ya yürür. Günlerce süren savaşın başlangıcında çok akıllı bir ihtiyar olan Nestor'un tavsiyelerine uyan Yunanlılar, savaşın ilerleyen bölümlerinde üstünlüklerini kaybederler. Yunan gemileri Troia kumandanı Hektor tarafından yakılmaya başlanır. Yunanlılar Hektor'un verdiği zararlara bir türlü engel olamazlar. Herkes, krala baskı yaparak Akhilleus'tan özür dilemesini ister. Başka çaresi olmadığı anlayan kral, Akhilleus'a hediyeler göndererek özür diler. Gururunu kurtardığını düşünen Akhilleus, savaşmayı kabul eder ve Hektor'u öldürür. Ancak bir müddet sonra kendisi de ölür (Can ? : 255-319).

Yukarıda özetlemeye çalıştığımız bölümde olayların başlamasını sağlayan ateşleyici nokta Agamemnon'un gördüğü rüyadır. Bu rüyada görülen kişinin (Nestor'un) tavsiyelerine uyan Agamemnon, hemen ordusunu toplayarak savaşa başlamıştır. Nestor, tıpkı Uluğ Türk gibi akıllı, bilge bir ihtiyardır. Burada onun tavsiyesi üzerine yapılan savaşın büyük bir zararla neticelenmesi de aslında ilginçtir. Çünkü bilge bir kişinin büyük bir zararla neticelenecek bir savaşı önceden bilmesi gerekirdi. Ancak burada dikkat edilmesi gereken bir husus vardır: Hatırlanacağı üzere rüyanın görülmesini isteyen kişi kutsal bir varlık olan Zeus'tu. Zeus, Rüya'yı Agamemnon'a göndermişti. Başlangıçta bir tanrıça gibi olan Rüya burada tanrıçalıktan çıkarak bilinen anlamıyla kendini göstermiştir. Agamemnon'un Rüya'yı görmesi, ona, Zeus'un Nestor'u kullanarak oynadığı bir oyundur ve bu oyun amacına ulaşmıştır.

Sümerlere Ait Anlatılar:

Sümerlere ait en önemli mitolojik kaynak olan Gılgamış Destanı da, rüyaların önemi ve işlevselliği bakımından dikkate değer bir anlatıdır. Bu anlatıdaki rüyalardan konumuzla ilgisi dolayısıyla iki örnek almak istiyoruz.

Destanın en önemli kahramanı olması nedeniyle destana adını veren Uruk Kralı Gılgamış, bir gece rüyasında, soylular arasında yürürken gökyüzünden yıldız benzer bir varlığın, ayağının dibine düştüğünü görür. Bu canlıyı ilk görüşte sever. Onu kaldırmayı dener fakat, çok ağır olduğu için bunu başaramaz. Bütün Uruk halkı yıldız benzeyen bu canlının etrafında toplanır; ayaklarından öpmeye başlar. Gılgamış yıldız benzeyen bu varlığı sonunda annesinin

yanına getirir. Annesi Gilgamiş'la o yıldıza benzeyen canlıyı savaştırır.

Mitolojide anlatıldığına göre, Gilgamiş önce bu rüyasını aynı zamanda bir tanrıça olan annesi Ninsun'a anlatır. Ninsun, söz konusu yıldıza benzer canlının Enkidu adında bir insan olduğunu söyler. Ninsun'a göre, yeşilliklerle dolu bir ovada vahşiler tarafından yetiştirilen Enkidu adındaki bu canlı yakında Uruk'a gelecektir. Uruk'a gelince bütün Uruk halkı ona saygı gösterecektir. Daha sonra Gilgamiş'la görüşecek ve onunla dost olacaktır.

Gilgamiş daha sonra bir başka rüyasını anlatır ve annesinden yine rüyasının yorumunu ister: Rüyasında Uruk halkının, şehrin ortasında duran garip şekilli bir baltanın etrafında toplandığını görür. Onu görür görmez sevdiği için alıp annesinin yanına getirir. Oysa annesi yine bu varlıkla Gilgamiş'ı savaştırır.

Annesi bu rüyanın da tıpkı ilk rüya gibi olduğunu, buradaki "balta"nın Enkidu'yu simgelediğini ve Uruk'a geldiği zaman onunla dost olacağını söyler.

Bu sırada Enkidu Uruk şehrine yaklaşınca Uruk halkından birkaç kişiyle karşılaşır. Uruk halkı, Enkidu'nun gücünü ve haşmetini görünce; Gilgamiş'in ülkeyi canının istediği gibi yönettiğini, Uruk kralı olduğu için gökteki tanrıların kendisine verdiği bir gelinin ilk evlendiği gece onunla yatma hakkını kötüye kullandığını söyleyerek şikayette bulunurlar. Enkidu, Gilgamiş'in bu tavırlarına çok kızar ve ona insanların haklarına saygı göstermeyi öğreteceğini söyler.

Urukluların Gilgamiş'in dengine rastladığını düşündüğü bir sırada Gilgamiş'la Enkidu karşılaşır. Bu sırada Gilgamiş Anu ve İştâr tapınağına girmek istemektedir. Enkidu, tapınağına giden yolu kapatarak Gilgamiş'in gitmesini engeller. Gilgamiş, kim olduğunu bilmediği bu yabancıya çok öfkelenir ve onunla dövüşmeye başlar. Kapının çevresini parçalayacak, duvarları sarsacak derecede şiddetli bir dövüş olur. Birbirlerine büyük bir zarar verecekleri sırada Gilgamiş ayağını toprağına koyar ve dövüştüğü kişinin rüyalarında haber verilen Enkidu olduğunu anlar. Hemen dövüşmeyi bırakarak birbirlerini selamlarlar ve kucaklaşarak iki dost olurlar (Bratton 1995: 41-43, Rosenberg 1998: 259-306).

Bu metinde Gilgamiş, rüyasını tanrısal bir kimliğe sahip olan annesi Ninsun'a yorumlatır. Olayların gelişimi, Ninsun'un yorumlarına uygundur. Bu rüyada yine gelecekte haber verme söz konusudur. Gilgamiş'in gördüğü rüya ona gelecek hakkında bilgi vermiş, onu uyarıcı bir özellik kazanmıştır. Kahraman, güvendiği bir varlığa rüyasını yorumlatarak gelecekle ilgili sağlam bilgiler almış;

dolaysısıyla da rüyada işaret edilen olayların gerçekleşmesi durumunda, olacakları daha önceden bildiği için sakin tavırlar sergilemiştir. Gılgamış gibi gözü pek bir kralın, memleketindeki otoritesini bir başkasıyla paylaşmasını kabul etmesi mümkün değildir. Oysa mesele kutsal bir rüyaya dayandırılınca Gılgamış'ın itiraz hakkı olmamaktadır.

Britanyalılara Ait Anlatılar:

Rüya, Britanya mitolojisinde de pek çok mitolojide olduğu gibi olayların başlamasında en önemli etkidir. Britanya mitolojisinde, Brutus'un, bir grup Troialı ile birlikte sürgüne gidişinden ve Fransa'nın (Galya) kuzeyinde bir adada (Britanya) ikinci bir Troia kurmak için öncülük edişinden söz edilir.

Brutus, Troialılarla birlikte av tanrıçası Diana'nın tapınağına gelir. Ona kurbanlar sunar ve kendilerine güven içinde yaşayabilecekleri bir yer göstermesini ister. Brutus, o gece yatağına yattığında rüyasında Diana'yı görür. Diana, ona Fransa'nın (Galya) kuzeyinde bir zamanlar devler ırkının yaşadığı bir adadan söz eder ve oraya yerleşmesini ister. Burası ikinci Troia olacaktır. Diana, Brutus'un kanından bir kral ırkı doğacağını ve bu ırkın bütün dünyaya hakim olacağını müjdeler.

Brutus, bu rüya üzerine yola çıkar. Uzun ve meşakkatli bir yolculuğun ardından Troialılarla birlikte Diana'nın sözünü ettiği adaya (Britanya'ya) yerleşir. Bu adada yeni şehirler kurarlar; uzun yıllar huzur ve barış içerisinde yaşarlar. Brutus'un ölümünden sonra ada, farklı devletlerin işgaline uğrar. Brutus'un soyundan gelen Konstantin, Ambrosias, Pendragon ve Arthur gibi kişiler ülkeyi işgalden kurtararak tekrar eski huzur ve barış ortamını sağlarlar(Rosenberg 1998: 434-483).

Britanya mitolojisiyle ilgili anlatılardan özetlemeye çalıştığımız bu bölümde, olay akışının başlangıcını bütünüyle Brutus'un gördüğü rüya oluşturur. Bu rüya da kendiliğinden görülmüştür. Rüyanın görülmesi için Brutus'un dua etmesi, kurbanlar kesmesi söz konusudur. Aslında Brutus, Diana'ya dua edip kurbanlar keserken, kendisine bir yer gösterilmesini istemiş, bu yer gösteriş biçiminin rüya olması konusunda bir tasarrufta bulunmamıştır. Brutus'un gitmesi gereken yerin rüyada gösterilmesi, tamamıyla Diana'nın, yani tanrısal kimliğe sahip olduğuna inanılan bir varlığın tasarrufudur. Sonuçta Brutus, kendisine rüyasında söylenen önerilere itimat ederek Britanya'nın geleceğini tayin etmiştir.

İranlılara Ait Anlatılar:

İran mitolojisine baktığımızda, yine pek çok kahramanın, gördükleri rüyaların yorumlarına göre hareket ettikleri ve olay örgülerinin de bu rüya yorumlarıyla örtüşerek geliştiği görülür.

İran mitolojisinin en önemli yapıtı olan Şehname, bu konuda değerli bir kaynaktır. Şehname’de motif sayılabilecek pek çok rüya vardır. Şehnâme, rüyaların işlevselliği bakımından çok zengin bir eserdir. Bu rüyaların hepsini burada zikretmek yerine, konuya en uygun olduğunu düşündüğümüz rüyalardan üç tane örnek vereceğiz. Bu rüyalardan ilki Dahhak’ın gördüğü rüyadır:

Günün birinde, Dahhak ilginç bir rüya görür. Rüyada altın ve gümüş kemerler kuşanmış bir kişi, elinde gürzüyle Dahhak’ın üzerine yürümüş, onu bağlamış ve Demâvend’e götürmüştür.

Uykudan dehşetle uyanan Dahhak’ın, korkusundan adeta ciğeri parçalanır. Hemen ülkedeki mübitlere (rüya yorumlayıcılara) haber verirler. Bütün mübitler, rüyanın dehşetinin farkındadırlar ve yorumunu söylemeye cesaret edemezler. Dahhak’ın ısrarı karşısında Zirek adında bir mübit, cesaretini toplayarak rüyayı yorumlamaya başlar: Yakın bir zamanda doğacak Feridun adında bir çocuk, onun tacını ve tahtını alacak ve onu öldürecektir.

Dahhak, bu yorum üzerine yıllarca Feridun’u arar; ama bulamaz. Feridun büyüyüp güçlü bir delikanlı olunca rüya yorumunda olduğu gibi Dahhak’ı Demavend Dağı’na götürür ve büyük çivilerle kafasından çaktırır.(Firdevsi 1994: 104-160)

Dahhak’ın gördüğü rüya, onun gelecekte yaşayacağı olayları ortaya koyar niteliktedir. Bu rüya, aynı zamanda Dahhak’a gereken tedbirleri alması hususunda bir uyarıdır. Gerçekten de Dahhak, rüyaya ve rüyanın yorumuna önem vermiş, elinden gelen tüm tedbirleri almaya çalışmıştır. Ancak, aldığı tüm tedbirler, başvurduğu bütün yollar onu rüyada işaret edilen hazin sonda kurtaramamıştır.

Şehnâme’de konumuzla ilgili olarak dikkat çeken rüyalardan birisi de Sâ’m’ın gördüğü rüyadır: Minuçehr’in pehlivanlarından Sâ’m, hiç çocuğu olmadığı için çok üzgündür. Bir çocuğu olması için gece gündüz Tanrı’ya yalvarmakta, ondan bir oğlan dilemektedir. Bu nedenle de açları doyurur, fakirleri giydiren, garibanlara karşı her zaman cömert davranmaya çalışır. Sonunda duaları kabul olur ve bir erkek çocuğu dünyaya gelir. Fakat, çocuğun saçlarının bembeyaz olması herkesi şaşirtir. Sâ’m’ın yakınları, çocuğu ona göstermek istemezler. Sonunda, çocuğa dadı olarak tutulan kadın, Sâ’m’ın yanına gider. Ona yüzü ay gibi parlak, şirin mi şirin bir oğlunun

dünyaya geldiğini; ancak çocuğun saçlarının beyaz olduğunu söyleyerek çocuğu gösterir. Sâ'm çocuğu görünce Tanrı'nın hikmetsiz bir iş yapmayacağını; bunun, işlediği günahların bir karşılığı olabileceğini düşünür. Bunun acısına katlanabileceğini ancak insanların dedikodusunu önlemeye gücünün yetmeyeceğini söyler. Halkın, babasına benzemeyen bir çocuk hakkında olumsuz düşünceler taşıyabilir endişesi onu ürkütür. Sâ'm'ın ve yakınlarının yüreklerine taş basmaları ve bir çare düşünmeleri gerekmektedir. Sonunda çocuğu Elburz Dağı'na bırakmanın uygun olacağını düşünerek, gizlice, çocuğu Elburz Dağı'na götürürler.

Elburz Dağı, göğe yakın, şehirden uzak bir dağdır. Bu dağda Simurg denilen bir kuş yaşar. Simurg, yavrularına yiyecek bulmak için dolaşırken, kundak içerisinde bir bebek görür. Bebek, açlıktan parmağını emmekte, gözlerini göğe dikmiş bir şekilde ağlamaktadır. Simurg, bebeği pençeleri arasına alır ve yavrularına yedirmek üzere yuvasına getirir. Fakat, gönlüne Tanrı tarafından bir şefkat düşer. Onu yavrusu gibi sevmeye ve beslemeye başlar. Zamanla Simurg'un Destan diye çağırdığı çocuk büyür, genç bir yiğit olur. Elburz'un etrafından geçen kabileler, Elburz Dağı'nda bir gencin yaşadığını gittikleri her yerde anlatırlar. Bu haber, herkes gibi Sâ'm'a da ulaşmış, yaralı yüreğinde büyük bir coşku meydana getirmiştir.

Sam, bir gece rüyasında Hindistanlı olduğunu söyleyen bir pîr görür. Pîr, ona, çocuğun Simurg tarafından beslenip büyütüldüğünü, bir an önce gidip oğlunu bulmasını ve adını Zâl koymasını öğütlemiştir. Sâ'm, bu rüya üzerine Elburz Dağı'na gider ve oğlunu alarak ülkesine döner(Şerifi 1999 : 285-300).

Bu rüyada, diğer pek çok rüyadan farklı olarak kahramana geçmiş hakkında bilgiler de verilir. Olayın kahramanı Sam, oğlunun akıbeti hakkında herhangi bir bilgiye sahip değildir. Hatta yaşayıp yaşamadığını bile bilmemektedir. Rüyasında gördüğü pîr, çocuğun geçmişte başına neler geldiğini tek tek anlatır ve ona sahip çıkmasını öğütler. Kahraman rüyada söylenenlere itibar ederek çocuğunu aramaya gider ve ona kavuşur.

Şehnâme'den vereceğimiz son örnek, İskender'in gördüğü rüyadır. Bu rüya Oğuz Kağanın vezirinin gördüğü rüyaya çok benzemektedir. İskender, rüyasında gökten gelen bir kılıç görür. Kılıç getiren melek, bu kılıcın Allah tarafından gönderildiğini, bu vesileyle heft-iklimin (yedi iklimin) kendisine teslim edildiğini bildirmiştir. Uykudan uyanan İskender'in bundan sonra bir amacı vardır: Dünyanın tek padişahı olmak... Bu düşünceyle Dârâ'ya mektup göndererek kendisine bağlı olmasını ister. Dârâ'nın bu öneriye şiddetle tepki göstermesi üzerine, iki taraf ordusunu toplar ve çetin

bir savaş başlar. Dârâ'nın adamları kendi padişahlarını yaralarlar. Dârâ bu yaraların acısına daha fazla dayanamaz ve ölür.

Savaşı kazanan İskender, İran tahtını alır ve Dârâ'nın kızı Rüşenek ile evlenir; İran'daki bütün ateş-haneleri (Zerdüşt ateşini) yıkar. Daha sonra yeryüzünü dolaşır ve çeşitli savaşlardan sonra yeryüzünün hakimi olur (Şerifi 1999: 1282-1490)

Hemen her padişapta az veya çok, önce ülkesine, daha sonra yaşadığı bölgeye, en sonunda da dünya hükmetme arzusu vardır. İskender de bu arzusunu gerçekleştirme yolunda kutsal bir dayanak olarak rüyasını göstermiştir. Rüyasında, ona Allah tarafından gönderilen melek bunun müjdesini vermiştir.

Sonuç:

Seçtiğimiz örneklerde görüldüğü gibi, rüya, ilkel dönemlerden kalma anlatıların ayrılmaz bir parçası gibidir.

Verilen örneklerin konuyu ifade bakımından yeterli olduğu düşüncesiyle buraya almadığımız diğer ilkel toplumlara ait anlatılarda da rüyanın çok önemli bir yer teşkil ettiğini söylememiz gerekir.

Sözelimi, Babililer ve Asurlularda, ölü ruhlarının kötü tesirlerinden kurtulmak için Babil rüya tanrıçası Mamu'dan yardım istenirdi. Yine Mısırlılar diğer pek çok toplumda olduğu gibi rüyaların tanrılar tarafından kendilerine gösterildiklerine ve ilahi mesajlar taşıdıklarına inanmaktadırlar. Hindistan'da gecenin farklı dönemlerinde görülen rüyalarda işaret edilen olayların ne zaman gerçekleşeceğine dair uyarı olduğu kabul edilirdi (Günay 1992: 80). Elbette örnekleri daha da çoğaltmak mümkündür. Örnekleri ne kadar çoğaltırsak çoğaltalım -rüyaların işlevselliği bakımından- ortaya çıkacak sonuçlar da hemen hemen aynı olacaktır.

Genel olarak bakıldığında rüyalar ilk dönemlerden kalan anlatıların ayrılmaz bir parçasıdır. Hepsinde olmasa bile, pek çok topluma ait anlatıda rüyanın motif olarak kullanıldığını görürüz. Bunun en büyük nedeni şüphesiz ki, rüyaların ilkçağlardan beri, hayatta meydana gelecek olayların birer işareti olduğu inancının yaygın olmasıdır (Uraz 1994: 258).

Bu inancı, ilkçağlarda yaşamış pek çok millete ve medeniyete ait anlatılarda görmek mümkündür. Bu anlatılarda, rüyayı, bazen anlatının kahramanı, bazen de kahramanın güvendiği, sevdiği saydığı bir kişi görür. Rüyalar özel yorumcular tarafından yorumlanır ve kahraman hareket tarzını bu yorumlara göre belirler.

Rüya görme olayı bazen kahramanın istemi dışında, bazen de kahramanın ne yapması gerektiği konusunda dualar edip, kurbanlar kesmesi sonucu gerçekleşir. Rüya, bazen kahramanın kendisi, bazen kendisine yakın bir kişi, bazen de hikmet sahibi rüya tabircileri tarafından yorumlanır. Rüyanın yorumlanması sonucunda eğer kahraman için olumsuz bir durum söz konusu ise bu olumsuzluğun gerçekleşmemesi için her türlü tedbir alınmaya çalışılır. Ancak alınan tedbirler faydalı olmaz. Rüyanın yorumları olumlu ise mutlaka kahramanın geleceğe yönelik bir takım atılımlarda bulunması gerekir.

Rüyalarda nadiren de olsa geçmişe ait bilgiler verilir. Ancak ilkellere ait anlatılarda rüyaların en dikkat çekici fonksiyonel özelliği, geleceğe dair bilgiler vermesidir.

Sonuç olarak şunu söylemek isteriz: İlkellere ait anlatılarda rüya, çok önemli ve işlevsel bir görev üstlenir. Kimi zaman olayların başlangıcında, kimi zaman da olayların gelişimi sırasında kendini gösterir ve tamamıyla olayların akışına, gelişimine ve sonucuna tesir eder. Bunda en büyük etken rüyaların geçmişin veya geleceğin habercisi olarak görülmesi ve kutsallık arz etmesidir.

KAYNAKÇA

- 1- BRATTON, Gladstone. 1995. Yakın Doğu Mitolojisi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.
- 2- CAN, Şefik. (?). Klasik Yunan Mitolojisi. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- 3- DEVELİOĞLU, Ferit. 1997. Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat. Ankara: İnkılap ve Aka Kitabevi Yayınları.
- 4- DOĞAN, Mehmet. 1987. Büyük Türkçe Sözlük. İstanbul: Beyan Yayınları.
- 5- ELİADE, Mircea. 1993. Mitlerin Özellikleri. İstanbul: Simavi Yayınları.
- 6- ERGİN, Muharrem. 1970. Oğuz Kağan Destanı. İstanbul. M.E.B. Yayınları.
- 7- Firdevsi (Çev: Necati LUGAL). 1994. Şehname. İstanbul: MEB Yayınları.
- 8- GÜNAY, Umay. 1992. Türkiye’de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi. Ankara: Akçağ Yayınları.
- 9- ÖGEL, Bahaeddin. 1989. Türk Mitolojisi c.II. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- 10- ROSENBERG, Dona. 1998. Dünya Mitolojisi. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- 11- SEPETÇİOĞLU, Necati. 1995. Karşılaştırmalı Türk Destanları. İstanbul: İrfan Yayınevi.

-
- 12- Şerifi (Haz: Zühal KÜLTÜRAL, Latif BEYRELİ). 1999. Şerifi Şehnâme Çevirisi. Ankara: TDK Yayınları.
- 13- URAZ, Murat. 1994. Türk Mitolojisi. İstanbul: Düşünen Adam Yayınları.